

XVII əsrin sonları, XVIII əsrin əvvəllərindən etibarən geniş auditoriyalarda yayılan fəlsəfi nəzəriyyələrdə insana ən ali varlıq kimi yüksək qiymət verilməyə başlanmış, onun hüquq və vəzifələrinin insana layiq şəkildə formalaşdırılmasına təşəbbüs göstərilmişdir. Vaxtilə bəşəriyyətin ən böyük tarixi hadisəsinə çevrilən 1789-cu il böyük Fransa inqilabının məntiqi sonluğu olan "İnsan və Vətəndaş Hüquqları Bəyannaməsi" insan hüquqları sahəsində ilk yazılı deklarasiya kimi, iki əsrdən çoxdur ki, insan hüquq və azadlıqlarına dair konvensiya, Konstitusiyaya və qanun layihələrinin fundamental bazası kimi istinad mənbəyi rolunu oynayır.

İnsan hüquqları anlayışının fəlsəfi əsaslarının işlənilib-hazırlanması son üç əsrin payına düşür. XVIII əsrdən etibarən, Avropada insan hüquqları nəzəriyyələri təşəkkül tapmağa başlamış, insan və vətəndaş hüquqları meydana çıxmışdır. Siyasi hüquqlar - ümumi seçkilər, gizli səsvermə, respublika quruluşu, xalq özünüdarəsi, cəmiyyət və birliklərin sərbəstliyi, siyasi həyatda və hakimiyyət sistemində iştirak etmək və s. XIX əsrdə əldə edilmişdir. XX əsr isə, bütün bu hüquqlar sırasına sosial hüquqları əlavə etmiş, insan hüquqları ideyası və həmin ideyanın həyata keçirilməsi təcrübəsi ötən əsrdə bütün dünyaya yayılmışdır.

Bəşəriyyətin təkamül prosesi, əslində, insan hüquq və azadlıqlarının düşüncələrdən, xəyaldan gerçəkliyə çevrilmə prosesində müşahidə olunan mübarizələr tarixidir. Özünüdərkden özünütediqlə uzanan keşməkeşli yollarla irəliləyərək, dünyada onun maddi və mənəvi varlığını məhdudlaşdırmağa yönəlmiş maneələri, sədləri dəf etməyə çalışan insan daim haqq-ədalət axtarışında olmuş, ədalətli cəmiyyət, ilk növbədə, daxili azadlığını təmin edəcək demokratik dövlətə qovuşmaq üçün mücadilə aparmışdır.

Müasir dövrdə insan hüquq və azadlıqları sahəsində qazanılan nailiyyətlər dövlətlərin ümumi inkişaf səviyyəsini, iqtisadi-siyasi potensialını müəyyənləşdirən başlıca amillərdən biridir. İndi bütün sivil cəmiyyətlərdə insan haqlarının təminatı və ümumbəşəri humanist dəyərlərin bərqərar olmasına, eləcə də, bu sahə üzrə ixtisaslaşma demokratik institutların fəaliyyətinə xüsusi qayğı ilə yanaşılır. İnsan hüquq və azadlıqlarının təminatı bəşəriyyətin demokratik inkişafının ayrılmaz hissəsinə, mənəvi-hüquqi, siyasi ideallarının ali təzahürünə çevrilməklə, vətəndaş cəmiyyətinin yetkinliyinin başlıca meyarı kimi çıxış edir. Bu dəyərlər özündə ciddi təbliğat-siyasi məzmun ehtiva etməklə, dövlətlərin beynəlxalq nüfuzunun formalaşmasına da mühüm təsir göstərir.

İnsan hüquqları şəxsiyyət varlığını ifadə edən, müəyyən normativ strukturlu xassə və xüsusiyyət olaraq, onun həyatını, o cümlədən, cəmiyyət, dövlət və digər fərdlərlə qarşılıqlı münasibətinin ayrılmaz və zəruri vasitəsidir.

İnsan hüquqları anlayışı bu gün dünyada ictimai inkişaf prosesini istiqamətləndirən ən mühüm anlayışlardan biridir. İnsan hüquqları ciddi elmi araşdırmaların predmetinə, daxili siyasətlə bağlı qızğın müzakirə və mübahisələrin mövzusunə çevrilmiş, dünyanın əksər ölkələrində insanın mövcudluğunun və milli inkişafın vacib şərti kimi qəbul olunmuş, hüquqi dövlət quruculuğunun

nun başlıca meyarlarından biri kimi tanınmış, demokratikləşmə proseslərinin geniş vüsət aldığı müasir dövrümüzdə praktiki dəyişikliklərin mərkəzinə keçmişdir. İnsan, onun ləyaqət və qabiliyyətinin daim inkişaf etdirilməsi üçün yaradılmış şərait, demokratikləşmənin başlıca istiqamətlərini təşkil etməkdədir.

İnsan hüquqları anlayışının bugünkü mənzərəsi İkinci Dünya müharibəsi zamanı və müharibədən sonrakı ilk illərdə formalaşmışdır. Müharibə gədən dövrdə antihitler koalisiyasına daxil olan ölkələrin başçıları bəyan etmişlər ki, insan hüquqlarının qorunması və bu hüquqlara təminat verilməsi onların müharibədə qarşıya qoyduqları başlıca məqsəddir. 1945-ci il Nümbərg Məhkəməsinə də mütəfiqlər nasist liderlərinin cinayətlərini əks etdirən siyahıya "insaniyyətə qarşı cinayəti" də daxil etmişlər. 1948-ci ildə insan hüquqları ideyası BMT-nin Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində və həmin bəyannamədən irəli gələn çoxsaylı beynəlxalq sazişlərdə öz əksini tapmış, o vaxtdan etibarən "insan hüquqları" anlayışı bütün dünyaya yayılmış, bu, azad və ləyaqətli yaşayış uğrunda mübarizə aparan insan üçün əsas ilhamverici ideyaya çevrilmişdir...

duğu yolla Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında inamla irəliləyir və ardıcıl uğurlar qazanır.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin bu sahədə ən böyük əməyi, məhz müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasının hazırlanması və qəbuludur. 1995-ci il noyabrın 12-də xalq Ümummilli Liderin bu təşəbbüsünü dəstəklədi. Müstəqil dövlətimizin ilk Konstitusiyasının preampulasında Ulu Öndər göstərir ki, "Azərbaycan xalqı özünün çoxxəsrlik dövlətçilik ənənələrini davam etdirərək, bütün cəmiyyətin və hər kəsin firavanlığının təmin edilməsini arzulayaraq, ədalətin, azadlığın və təhlükəsizliyin bərqərar edilməsini istəyərək, keçmiş, indiki və gələcək nəsillər qarşısında öz məsuliyyətini anlayaraq, suveren hüquqlardan istifadə edərək, Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyini və ərazi bütövlüyünü qoruyaraq, xalqın iradəsinin ifadəsi kimi qanunların aliliyini təmin edən hüquqi-dünyəvi dövlət quruculuğunu bəyan edir. Başqa sözlə, öz tarixi müstəqilliyini bərpa etmiş Azərbaycan Respublikası hüquqi-demokratik və dünyəvi dövlət quruculuğunu inkişaf yolu seçib. Konstitusiyanın 7-ci maddəsinin III hissəsinə əsasən, dövlət hakimiyyətinin qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətinə bölünməsi prinsipi təsbit edilmişdir.

İnsan haqlarının müdafiəsinin Azərbaycan modeli

Bu ali məqsədin müəyyənləşdirilməsi, onun həyata keçirilmə mexanizmlərinin tapılması və reallaşdırılması, sözügedən sahədə hüquqi bazanın yaradılması isə, müstəqil dövlətimizin qurucusu, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Ulu Öndər Heydər Əliyev Azərbaycanda hakimiyyətə gəldikdən sonra ölkədə hüquqi dövlət quruculuğu sahəsində ardıcıl, sistemli və gələcəyə hesablanan islahatlara start verildi. Azərbaycanın bu gün dünyada müstəqil, hüquqi və demokratik dövlət kimi tanınması, ölkə vətəndaşlarının hüquqlarının, azadlıqlarının təmin edilməsi, müdafiə olunması, məhz Ümummilli Liderin adı ilə bağlıdır. Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi möhkəmlənməsi və demokratik inkişaf yolu ilə inamla irəliləməsi üçün gördüyü işlər barədə çox fikirlər səsləndirilsə də, gənc nəslin Onun fəaliyyətinə dair mütemadi biliklər əldə etməsi, bugünkü zamanımızın tələbidir. Çünki Azərbaycan, məhz müstəqil dövlətimizin qurucusunun qoy-

Beləliklə, keçmiş Sovet konstitusiyalarından fərqli olaraq, ilk dəfə konstitusiyamızda dövlət hakimiyyətinin bölgüsü prinsipi həyata keçirilib. Ümumiyyətlə, konstitusiyanın III fəslə (24-71-ci maddələr), bütövlükdə, yəni 158 maddədən 48-i insan və vətəndaş hüquqlarına və azadlıqlarına həsr edilmişdir. Konstitusiyanın 71-ci maddəsində insan və vətəndaş hüquqlarına və azadlıqlarına təminat verilir. Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcu hesab edilir. Həmin maddədə, daha sonra göstərilir ki, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsini heç kəs məhdudlaşdıra, konstitusiyanın heç bir maddəsinə, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının ləğvinə yönəldilmiş müddəə kimi təfsir edilə bilməz. Azərbaycan Respublikasının ərazisində insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları birbaşa qüvvədədir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KİVD F

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

İnsan hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Konvensiyaya dair 3 may 2002-ci ildə Vilnüs şəhərində qəbul edilmiş 13 sayılı protokolun 1-ci maddəsində göstərilir ki, ölüm cəzası ləğv olunur, heç kəs belə cəzaya məhkum edilə və ya edam oluna bilməz. Lakin hələ bundan 4 il əvvəl 1998-ci ildə Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Şərqdə, ilk dəfə olaraq, ölüm cəzası ləğv edilib. Bu, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin humanist ideyalara sadiqliyini bir daha təsdiq edir. Ölkəmizdə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi işində Ümummilli Lider Heydər Əliyevin 1998-ci il fevral ayının 22-də imzaladığı "İnsan və vətəndaş hüquqları və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında" Fərmanı və 18 iyun 1998-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair" Dövlət Proqramı mühüm rol oynayır.

Ulu Öndər Heydər Əliyev insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təminatının müdafiəsin-

də məhkəmə hakimiyyətinin rolunu artırmaq üçün ciddi islahatlar aparıb. Ölkədə hakim kəsinin formalaşmasında tamamilə yeni üsul və metodlardan istifadə edilib. Hakim vəzifəsinə ədalətli və şəffaf seçim məhkəmə-hüquq islahatlarının keyfiyyətlə aparılmasına təkan verib. Onun rəhbərliyi altında Azərbaycan dünyada insan hüquq və azadlıqlarının təməl prinsipi kimi qəbul edilən ən mühüm beynəlxalq Konvensiyalara da imza atıb.

Azərbaycan 2001-ci ildən İnsan Haqları üzrə Konvensiyaya qoşulub. Konvensiyanın 46-cı maddəsinin, müvafiq olaraq, Avropa Məhkəməsinin Azərbaycana münasibətdə qəbul edəcəyi qərarlar qəti olmaqla, bütün dövlət orqanları, o cümlədən, məhkəmələr üçün məcburidir. Həmin maddənin tələbinin pozulmaması üçün dövlətdə müvafiq mexanizm olmalı, milli məhkəmələr tərəfindən Avropa Məhkəməsinin prezident hüququna müraciət edilməlidir.

VAHİD ÖMƏROV,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru